

Bretagne. Nantes a Loire torkolatánál, nevezetes kikötőhely, 125,000 l. Rennes, a tartomány régi fővárosa. Brest, Franciaország legnevezetesebb hadikikötője 70,000 l. St-Malo, nagy kereskedelmi hely.

Normandia. Rouen, a Szajna m., nagy gyár-város 150,000 l. Le Havre de Grace, a Szajna széles torkolatánál, Páris fő kikötője 100,000 l. Cherbourg, nagy hadi kikötője az ujkor vízműépítményeinek egyik legnagyobbika. Dieppe tengeri fürdőhely, Caen nevezetes kikötőhely.

A belső tartományok. Túlryomóan a Loire vízkörnyékén terülnek el az Auvergne vulkánikus területétől egészen a közép Loire szőlődombokkal takart és búzatermő medenczéjéhez.

Orléannois. Orléans, a Loire legészakibb pontjánál nagy kereskedelmi város. Fontos még Blois város és Chambord kastély.

Berry és Nivernais. Bourges és Nevers legnevezetesebb városok.

Bourbonnais. Moulin.

Auvergne. Clermonts tőle nem messze Vichy fürdő, és Chaudes-Aigues, az ország egyik legjelesebb fürdője.

Marche és Limousin. Limoges.

Franciaországhoz tartozik még Korzika szigete Ajaccio főhellyel és Bastia kereskedelmi várossal.

SVÁJ CZ KÖZTÁRSASÁG.

(41,00 □ klm. 2.800,000 l.)

Függélyes tagoltsága és vizei. Svájc két harmadát az Alpok borítják, a többi területe részint a Jura, részint pedig a Svájci fensíkhöz tartozik.

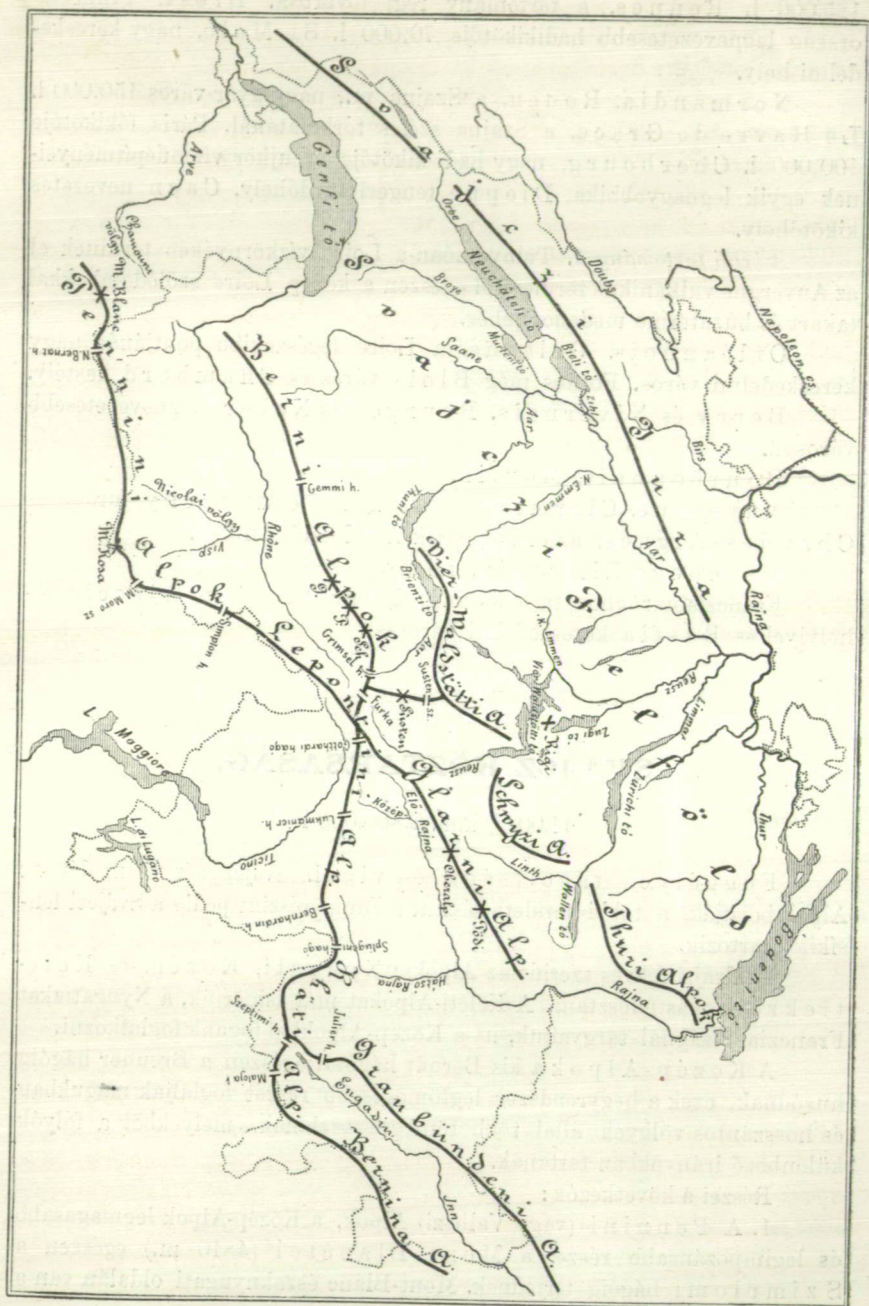
Földrajzi fekvés szerint az Alpokat Nyugati, Közép, és Keletiekre szokás felosztani. A Keleti-Alpokat már ismerjük, a Nyugatiakat Franciaországnál tárgyaltuk, itt a Közép-Alpokkal fogunk foglalkozni.

A Közép-Alpok a kis Bernát hágótól egészen a Brenner hágóig húzódnak, ezek a hegrendszer legtömegesebb részét foglalják magukban és hosszantos völgyek által több tömegre oszlanak, melyekből a folyók különböző irányokban tartanak.

Részei a következők:

1. A Pennini (vagy Valliszi) Alpok, a Közép-Alpok legmagasabb és legimpozánsabb része, a Mont-Blanc-tól (4810 m.) egészen a Szimplomi hágóig terjednek. Mont-Blanc északnyugati oldalán van a

A KÖZÉP ALPOK.

világhírű Chamouny völgy. Nyugaton a Nagy-Bernát hágó (2500 m.) híres zárdájával közvetíti a közlekedést észak és dél között. Keleten a Mont-Rosa (4640 m.) tornyosul. A Szimplomon (2000 m.) keresztül kényelmes út vezet, tetején a zárda áll, mely a vándort vendégszeretőleg fogadja.

2. Lepontini Alpok Szimplomnál kezdődnek és St. Gotthardon, Luckmánieren és St. Bernhardinon át a Hátsó-Rajna forrásánál a Splügenig vonulnak; mind ezek hágók, melyek közül St. Gotthard, St. Bernhardin és Splügen kényelmes műúttakkal dicsekszenek. E fő lánczolat különböző irányokban ágazik el s különösen St. Gotthard felől, mint a svájci Alpok középpontjából, Svájc középső kantontjait elborítva, a következő lánczolatok terjednek szét.

a) A Berni Alpok, a Penniniekkel párhuzamosan s ezektől csak a Rhone által elválasztva, délre merevélyesen megszakadva, tömegre, nagyszerűsége és a jegesek kiterjedésére nézve a Pennini Alpokkal is vetekednek. Legmagasabb csúcsai a hegység keleti részében vannak és a 4000 métert meghaladják (Jungfrau, Mönch, Schreckhorn, Finsterahorn, Aletschorn). Megemlítendő a Gemmi és Grimsel gyalogösvény és a Furka út.

b) A Vierwaldstätti Alpok az Aar és a Reusz völgyei közt, ezekben a Rothstock és a Pilatus a legnevezetesebb csúcsok.

c) A Glarni és Schwyzi Alpok a Reusz és az Elő-Rajna közt, ezeket Dödi lánczolatnak is szokás nevezni, bennök az Oberalp, a Dödi és a Rigi legérdekesebb csúcsok.

d) A Thuri Alpok, Szántisszel és az Appenzelli Alpokkal együtt a Walleni tótól északra terülnek el.

3. A Rhäti Alpok Splügnél kezdődnek és Ausztriánál már említett Ill-Rosanna-Reschenscheideknél végződnek, ezek állanak a Graubündeni főtömegből; az északi és déli előcsoporthól.

A Graubündeni Alpok állanak:

a) a Splügen és Maloja közti főtömegből;

b) az Albula lánczolatból az Inn (Engadin) baloldalán, Malojától Szeptimeren, Julieren, Albulán és Flüelán keresztül Szelvretta csomóig. A Szeptimer, Julier, Albula és Maloján szép utak vezetnek keresztül.

c) A Bernina lánczból, mely a Malojától húzódik az Inn jobb partján Berninán keresztül Tirolig.

Az északi és déli előcsoporthól Ausztriánál volt szó.

St. Gotthard alatt 14,800 m. hosszú és 1300 m. magas alaguton vasút vezet át.

A Jura. A Svájci Jura a Rhone kanyarulatánál (Genf m.) észak-keleti irányban a Rajna kanyarulatáig (Bázel m.) húzódik több párhuzamos lánczolatban, ezek némelyike eléri a 2000 m. magasságot.

A Svájci Felföld termékeny dombvidék, mely az Alpok felé csakhamar hegységbe megy át, délnyugaton pedig a Jura fala környezi.

Folyók és tavak. A Rajna főforrása a St.-Gotthardon van, az innét eredő patak Elő-Rajná-nak, a következő forráspatak Közép-Rajná-nak neveztetik és Diszentisznél egyesül az előbbivel; a harmadik forráspatak Hátsó-Rajná-nak hívatik és Reichenaunál egyesül az előbbiekkal. Chur városától a Rajna északra tart s beömlik a Bodeni tóba, honnét kiérve Laufennál 20—22 m. magas és 110 m. széles vízesést (Schaffhauseni vízesés) képez, ezentúl megtartja nyugati folyását egész Báselig, e városon túl középső folyását kezdi meg. Felső-Rajna legnagyobb mellékfolyója az Aar, mely Grimselen két Aarjegesből ered, keresztül folyik a Brienzi és a Thuni tavakon s ezután széles völgyet képez a Svájci felföldön, míg a Rajnával egyesül. Az Aar bal mellékvizői a Saane és a Zihl, mely utóbbi a Mürteni-, a Neuburgi- és a Bieli-tó vizét csapolja. Jobb mellékvizői a Reusz, mely St.-Gotthard déli lejtőin ered, keresztül folyik a mondadús Vierwaldstätti és Zugi tavon s Habsburg várán alól egyesül az Aarral. A Limmat mint Linth, a Tödin ered, keresztül folyik a Walleni és a Zürichi tavakon s egyesül az Aarral.

A Rhone, St.-Gotthard nyugati részén ered, közel a Furkához, előbb délnyugati, ezután északnyugati irányban tart s beleszakad a Genfi tóba, melyből kiérve kis területen a Jura mészrétege alatt foly el (la perte du Rhône), mellékvizé a Chamouny völgyből jövő Arve.

A Ticino St.-Gotthard déli lejtőin ered s sebes folyás után eléri a Lago-Maggiore tavat.

Az Inn a Szeptimer közelében ered több forrásból, melyek kis tavakban egyesülnek, folyása északkeleti, regényes völgyét Engadin-nak nevezik.

Éghajlat, anyagi műveltség. Svájc Európa fellegvárának szokott neveztetni. A tartomány túlnyomóan alpi jellegű s ennél fogva a földművelés jelentéktelennek mondható, csupán a gyümölcsstermelés terjedtebb. A hegyek lakóinak főfoglalkozása a marhatenyésztés és tejgazdálkodás. A bányászat csekély. Kiemelendő azonban az ipar, különösen az ország északi és nyugati részeiben, jóllehet a nyers anyagok behozatala sok nehézséggel jár. A fő iparágak a gyapot és gyapjúszővés (Zürich), a festés, nyomás s különösen a gyárilag előállított órapar (a Jura hegységben) és az ékszerárúk (Genf). Nagy fontosságot nyer Svájc az által, hogy részint szépségei kedvéért, részint pedig egészségi szempontból sokan látogatóják, mely körülmény a lakosság jólétét tetemesen előmozdítja.

Lakosok. A lakosság nyelvre nézve 4 osztályra osztható, ezek nyugaton a francziák, északkeleten és a tartomány belsejében a németek, Graubündenben a románok és délen az olaszok. Vallásra nézve $\frac{3}{5}$ reform., $\frac{2}{5}$ -de róm. kath. A népnevelés jókarban van; a felsőbb oktatásról a kanton iskolák, gimnáziumok, egyetemek, akadémiák és a zürichi műegyetem gondoskodik.

Alkotmány és kormány. Svájc 22 köztársasági kantonból

álló szövetséges állam; a kantonok némelyike önálló félkantonra oszlik. A legfelsőbb hatalmat a szövetségi gyűlés gyakorolja, mely nemzeti és rendi tanácsból áll. A legfelsőbb végrehajtó hivatal a szövetségi tanács, melynek élén a szövetségi elnök áll. A szövetség székhelye Bern.

A kantonok és városok.

1. Bern a hn. főhellyel fekszik az Aar egy félszigetén 44,000 l. Thun a hn. tónál, sok idegen látogatja. Interlaken falu, számos szállóival a nagyvárosok kényelmét nyújtja. Itt vannak a nagyszerű Berni felföld feljárásai. Az Emme völgye (Emmenthal) sajtkészítéséről nevezetes.

2. Uri a helvét szabadság bölcsője, a Vierwaldstätti tó déli partján. Altdorfa kanton főhelye. A Rütli rét, Bürglein és Attinghausen, Tell Vilmosra és korára emlékeztet. A Rütli rétet a svájci tanuló ifjúság a nemzet számára megvette.

3. Schwyz, a hn. főhellyel. Brunnen, Steinen és Küssnacht történeti nevezetességű helyek. Einsiedeln búcsújáró hely.

4. Untervalden 2 részre oszlik. Obwaldenben Szarnen, Nidwaldenben Stanz a főhely.

5. Glarusz hn. főhellyel.

6. Zug hn. fővárosa a hn. tó partján fekszik. Morgarten tört. nevezetességű hely. (1315. decz. 6. Lipót osztr. hg. veszt.)

7. Zürich kanton és főváros a hn. tó mellett. Van híres m. u. egyeteme, egyeteme és több más tudományos intézete és gyűjteménye. 75,000 l.

8. Luzern a hn. főhellyel. (Thorwaldsen által készített óriási haladókló oroszlán, mely előlábával a lilomot védi, a Párisban elesett svájciak emlékét örökté meg.) Wäggis a Rigi tövében.

9. Freiburg, a hn. főhelye a Saane mellett fekszik 10,000 l. Murten, tört. hely. Gruyeres (Greyerz) világhírű sajtkészítéssel.

10. Szolothurn, hn. főhelye az Aar mellett fekszik.

11. Basel, hn. városa a Rajna kanyarulatánál kereskedelmi fontosságú; a tartomány összes bevitelének a fele a városon jut be. 60,000 l.

12. Schaffhausen hn. várossal és vízeséssel, mely utóbbi egyébiránt Laufen kastélynál van.

13. Appenzell hn. főhelyét sokan látogatják.

14. St.-Gallen hn. városában, híres kolostor van, jeles iparral. 15,000 l.

15. Graubündenben Chur a főhely. Splügen, Berhardin és Lukmanier hágók emelik fontosságát.

16. Aargauban Aarau physikai és mathematikai készülékei világhírűek. Baden, kénes fürdői világhírűek.

17. Thurgauban Frauenfeld a főhely.

18. Tessinben Bellinzona a főhely, melynek már olaszias a kinézése; megemlítendő még Locarno és Lugano városok.

19. Walliszbén Szion vagy Szittén a főhely, igen termékeny vidéken. Leuk, híres fürdő. Briega Szimploni út kezdeténél.

20. Waadtban Lousanne a kies Genfi tónál, hol Vevay is fekszik.

21. Neuenburg hn. városának ipara jelentékeny. Locle és La Chaux de Fonds órákészítésükről nevezetesek.

22. Genf, hn. városa legszebb a svájci városok közt. Arany, ezüstárui, órákészítése és ékszerárui világhírűek, 70,000 l.

NÉMETORSZAG.

(544,000 □ klm. 42.000,000 l.)

Alkotó részei és vízszintes tagoltsága. A német császárság az Alpoktól a Német és Balti tengerig, a Vogézektól a Niemen folyóig terjed, határait három nagyhatalom u. m. Franciaország, az Osztrák-magyar monarchia és Oroszország-, és négy közép állam (Svájcz, Belgium, Holland és Dánia) érinti.

Áll a következő államokból:

1. Porosz, Bajor, Szász és Würtemberg királyságokból;

2. Baden, Hasszia, Mecklenburg-Schwerin, Mecklenburg-Strelitz, Oldenburg, Szász-Weimár nagyhercegségekből;

3. Szász-Altenburg, Szász-Koburg-Gotha, Szász-Meiningen, Anhalt, Braunschweig hercegségekből;

4. Lippe-Detmold, Schaumburg-Lippe, idősb-ágú Reusz (Schleitz), ifjabb ágú Reusz (Greitz), Schwarzburg-Rudolfstadt, Schwarzburg-Sonderhausen és Waldeck fejedelemségekből;

5. Bréma, Hamburg, Lübeck szabad városokból és

6. Elzász-Lotharingia birodalmi tartományból.

Németország csupán északon dicsekedhetik jó természetes határral. a déli és nyugati határ csak részben mondható természetesnek, legkedvezőtlenebb a keleti határ különösen Oroszország felé, melynek területe be van ékelve Németország testébe. A két tenger közül fontosabb a Német tenger; mert ez közvetlen összefüggésben van a világ-oceánnal; kevés öble közül a Jáde és Dollár öböl említendő, jó kikötői a folyók torkolataira szorítóznak (Bréma, Wilhelmshaven, Hamburg). Kisebb jelentőségűek a